

BOZKIRDAKİ ÇEKİRDEK YA DA CHP’NİN OLAY PROJESİ - “MERKEZ TÜRKİYE”: BAZI DÜŞÜNCELER.

Dr. Yücel Candemir

Ankara, Ulus Meydanı. 1930

Kemal Tahir’in yazış nedenine hiç katılmadığım “Bozkırdaki Çekirdek” romanını 1972 yılında okumuşum. “Bozkırdaki Çekirdek” başlığı bence tıpkı yukarıdaki fotoğraf gibi, çok güzel. Fotoğraf 1930’da çekilmiş. Ankara’nın Ulus Meydanı’ndan uçsuz bucaksız bir bozkıra bakışı gösteriyor. Karenin içinde ders niteliğinde çok öge var. Bunların önde geleni benim burada üzerinde durmak istediğim ana izlek ile ilgili. Fotoğrafın ufuk çizgisine yakın belli belirsiz karaltıya dikkat ediniz. Bu karaltı bozkırın göbeğinde Gazi Eğitim Enstitüsü’ne ait. Cumhuriyet’i kuranların ilk işlerinden biri *Eğitimin ve Bilimin Tapınağı*nı bozkırın ortasına dikmek olmuş. Fotoğraf bunu çok net gösteriyor. Bu aynı zamanda genç Türkiye Cumhuriyeti’nin giriştiği uygarlık savaşının da simgesidir – *Türk Aydınlanması*’nın nasıl oluşturulmaya başlandığının simgesi.

Ankara’da Profesör Bilsay Kuruç ve arkadaşları sessiz sadasız çok önemli bir çalışma yürütüyorlar. 2014 Ekim ayında dördüncüsü düzenlenen ‘21. Yüzyıl için Planlama’ Kurultayları’nın sonbaharda yapılacak olan beşincisi öncesinde değişik alanlar için seminerler düzenlenmeye başlandı. 15 Mayıs 2015’te de ‘Ulaştırma-Lojistik Ağları ve Planlama’ Semineri yapıldı. Aykut Göker bu seminerin değerlendirmesini yaptığı yazısını şu sözlerle bağlamış: “CHP’nin, merkezinde uluslararası ulaşım koridorlarının ve lojistiğin yer aldığı ‘Yüzyılın Projesi’ni açıklaması, tesadüf, tam da bu seminerin üzerine geldi. CHP’de bir ışık mı çaktı ne!”¹.

Gerçekten de bu seminerde konuşulanların imlediği olgu lojistikte “küresel köy” denilen bir kavramın yansıması. 21. Yüzyıl bir öncekinden devraldığı Teknolojik Gelişme olgusunu 3. Sanayi Devrimi de denilen bir süreçle küresel ekonominin, ticaretin ve üretim süreçlerinin altüst olurcasına dönüştüğü ve buna koşut olarak da bize dünyada yeni aktörlerin ağırlıklı ve sürükleyici roller üstlenmeye başladığı bir resim sunmaktadır. Bu resimde görülenler

- 21. Yüzyıl’ın daha ilk onyılında ciddi bir küresel krizle başlaması
- 3.Sanayi Devrimi ile birlikte ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığın artması ve uluslar arası ticaret ile sınır-ötesi yatırımların bu bağımlılık sürecinin öne çıkan parametreleri olarak belirmesi
- Ticaretin küreselleşmesi ile ortaya çıkan arz-zincirlerininⁱⁱ küresel karakterine uyarak ulaştırma ağlarının da bu gelişmeler doğrultusunda bütünleşmesi
- Bu gelişmelere koşut olarak lojistikteki etkinliğin ülkelerin rekabet gücünün belirleyici etkeni haline gelmesi

şeklinde özetlenebilecektir.

Seminerde sunulan *Lojistik Performans İndeksi* çalışmaları bu alanda Türkiye’nin neler yapması gerektiğinin de özetini oluşturmuştur.

Duruma bu açıdan baktığımızda 21.Yüzyıl’ın ‘kazananlar’ı ile ‘kaybedenler’inin kimler olacağı da ortaya çıkmaktadır. Şöyle de söyleyebiliriz: Kazanmak için *Bilgi Ekonomisi* ve *Bilgi Toplumu* olmanın gereklerini yerine getirmek *olmazsa olmaz (sine qua non)* bir ön-koşuldur.

CHP’nin olay yaratan projesi: Merkez Türkiye – Türkiye Ekonomik Yükseliş Projesi

Cumhuriyet Halk Partisi Genel Merkezi geçtiğimiz günlerde (25 Mayıs 2015 Pazartesi günü) ‘*Yüzyılın Projesi*’ olarak adlandırdığı bir projesini kamuoyuna açıkladı. Gerçekte yeni bir buluş olmayan ve “*Lojistik Köy*” olarak da bilinen bu kavram bir tür derneşik *toplama-dağıtım merkezi* (hub) işlevi de üstlenen gelişmiş bir örgüt biçimi olarak da tanımlanabilir. Sonuçları bakımından çok iddialı olarak sunulan bu girişimin başarısı yanında ayrılacak kaynağın büyüklüğü (20 yılda 200 milyar Dolar olarak veriliyor) gözönüne alınırsa başarısızlığının bedelinin çok büyük olacağını da hesaplamak gerekir.

Ana çizgileri ile *Merkez Türkiye*’yi (MT) değerlendirmeye çalışalım.

- **200 milyar dolarlık yatırım yapılacak.**
 - Bu yatırım Ulaştırma Lojistik öğretimi almış hangi nitelikli insan gücü ile planlanacak ve uygulanacaktır?
 - Yatırımları verimli kılacak (ya da berbad edecek) *Yönetişim* (daha doğrusu *iyi yönetişim*) ile ilgili değerlendirme yapılmış mıdır?

Yönetişim'i bir *amaç fonksiyonu* içinde ele aldığımızda / ele alırsak bunu bir kısıt değişkeni (constraint) sayıp geçiştirecek miyiz, yoksa bütün bir projeyi berbad etmesine seyirci mi kalırız ya da ne?

- **Tüm Yakın Coğrafyaya Refah Gelecek.**

- *Yakın coğrafya*'nın ulaştırma ve lojistik ağlarıyla ve sosyo-kültürel altyapısıyla bizim ülkemizinki arasında bir uyumluluk (ya da uyumsuzluk) analizi yapılmış mıdır? Ortak araştırmacı olarak katıldığım kapsamlı bir uluslar arası proje çalışmasına bir göz atılırsa bu bölgenin istenilen, tasarlanan her işin öyle şıpın işi çözümlmesine yol verecek bir yapıda olmadığı görülebilirⁱⁱⁱ.

- **KOBİ'ler Dünya Ekonomisiyle Entegre olacak.**

- Türkiye küresel piyasa ekonomisiyle zaten belli bir ölçüde bütünleşmiş durumda – oyunun ana oyuncularının (küresel güçlerin) belirlediği kurallar ve çizdiği sınırlar içinde. Sizin yapacağınız / yapmanız gereken, oyundaki yerinizin ne olacağını saptayıp buna göre politika(lar) tasarlayıp bunları izlemek. Bunun için dönüp dolaşıp geleceğiniz yer yine nitelikli insan gücü.

- **Kamu - Özel Sektör İşbirliğinin Başarılı bir Örneği.**

- “Şehrin inşaatına CHP'nin ikinci iktidar yılında yani 2017'de başlanacak. Etap etap inşa edilecek.” Diğer başlıklar gibi bunun da uygulanabilmesi ve başarısı başvuracağınız insan gücünün nitelik düzeyi ile doğrudan bağlantılı. İktisat, mühendislik gibi alanlardaki insan gücüne söyleyebileceğim fazla bir şey yok. Ama ulaştırma – lojistik alanındaki insan gücü için var: İç karartıcı bir görünüm.

Bu alanda çağdaş öğretimin ayırmedici özelliği çok-disiplinlilik (multi-disciplinary) ve disiplinler-arasılık (interdisciplinary).

Ayrıntıya girmeden kısaca söyleyeyim: bu özellikleri barındıran ve daha da önemlisi **çağdaş-rekabetçi kimliğe sahip mezunlar verecek bir bilimsel program Türkiye'de yok** – Ulaştırma-Lojistik alanında. Türk özel kesimi uzun vadeyi içerdiği için “*araştırma*”ya ve nitelikli insan gücüne yatırım yapmayı sevmeyen bir öbek. Ulaştırma ve lojistik alanlarındaki öğretim-eğitim düzeyinin hali ise kısaca yürekler acısıdır. Acaba MT Projesi'ni hazırlayanlar ve bu haliyle kamuoyuna sunanlar yapıları / yapılacak olanı “*Kamu-Özel Sektör İşbirliği'nin Başarılı bir Örneği*” olarak nitelendirirken böyle bir durumu dikkate almışlar mıdır? Ben böyle bir irdeleme yapılmadığı izlenimi edindim. Durum buysa 200 milyar doları kediye yüklediniz demektir.

Küresel Ekonomi: 21. Yüzyıl'ın haritası nasıl çizilecek? Kimler çizecek?

Harvard'dan Jeffrey Sachs'a göre günümüzün dünyası ideolojinin değil teknolojinin ayrımlaştırdığı bir dünyadır ve bu, gelişme üzerine cesur yeni bir düşünceyi gerekli kılmaktadır.^{iv}

Sachs bugün için yeryüzünün üç grup ülke tarafından paylaşıldığını ortaya koymaktadır:

- (1) Teknoloji üretenler
- (2) Teknoloji üretmeyen ama satın aldıkları teknolojiyi özümseyenler
- (3) Teknolojik olarak dışlanmış olanlar

Sachs 21. Yüzyıl'ın dünya haritasının ilk grup tarafından çizileceği görüşündedir. Alttaki harita bu durumu yansıtmaktadır.

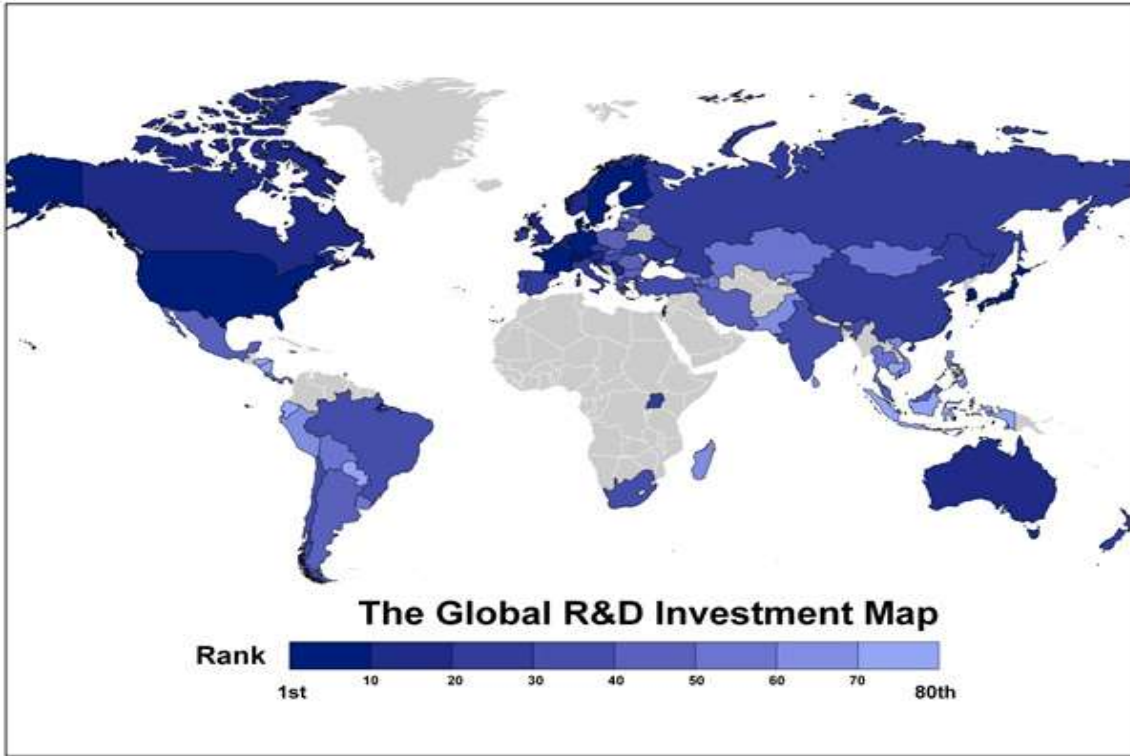
Sachs'ın haritasının eski (1997) olduğu düşünülebilir – her ne kadar teknolojik yetkinlik 10-15 yıl gibi *kısa* süreler içinde kolay değişmeyen bir parametre olsa da. Ankara'daki 15 Mayıs 2015 seminerinde 21. YY'ın “*kazananlar*”ının *Bilgi Toplumu* (BT) ve *Bilgi Ekonomisi* (BE) oluşturmayı başaranlar olacağı yönündeki saptamayla örtüşen bu resmin bir başka biçimini ele alalım.

Marx'dan Schumpeter'e pek çok kişi teknolojinin iktisadi gelişmedeki rolünü irdelemişlerdir. Bu bağlamda teknoloji ve yenilik (innovation) üç ana ölçüte bağlı olarak ölçülebilir:

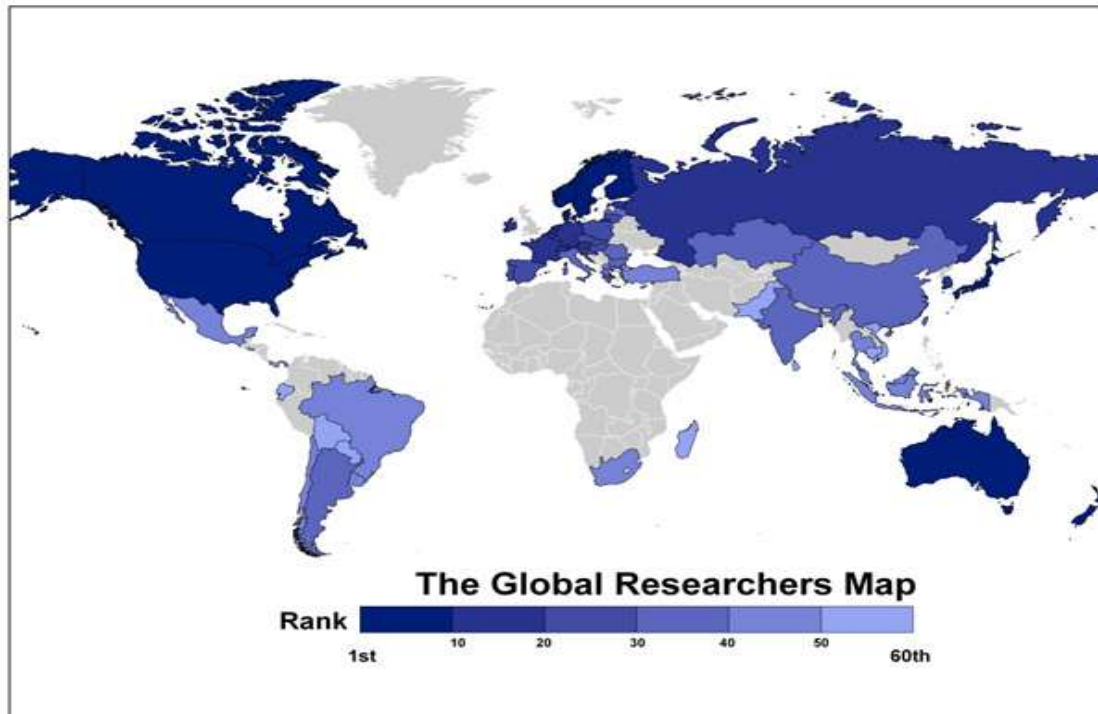
- Araştırma ve Geliştirme
- Bilimsel ve araştırma becerileri ve
- Yenilik düzeyi.

Bu üç ölçüte bağlı olarak da bunları yeni ve kapsamlı bir *Küresel Teknoloji İndeksi*'nde birleştirebiliriz. City Lab (<http://www.citylab.com/>) tarafından bu esaslar üzerinde oluşturulmuş aşağıdaki haritalara bakalım.

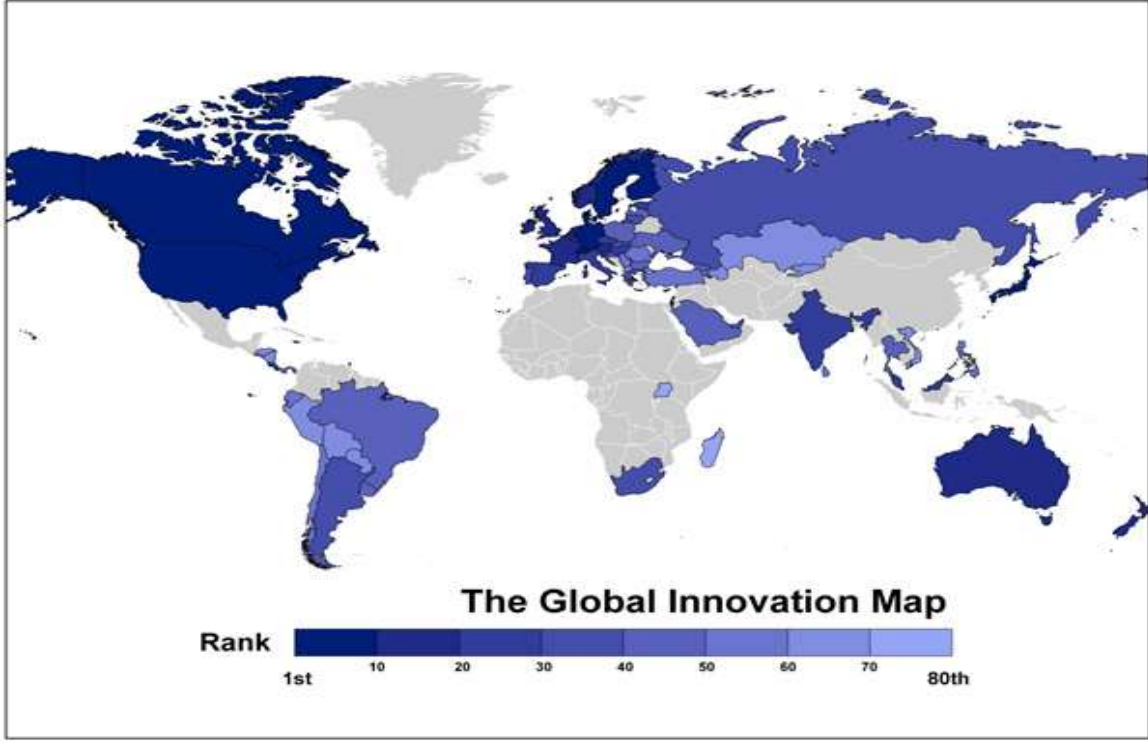
İlk harita ülkelerin Gayrisafi Milli Hasıla'dan AR-GE yatırımlarına ayırdıkları pay esasına göre ülkelerin sınıflamasını yansıtmaktadır – en koyu olanlar en yüksek oranda AR-GE harcaması yapanlar olmak üzere.

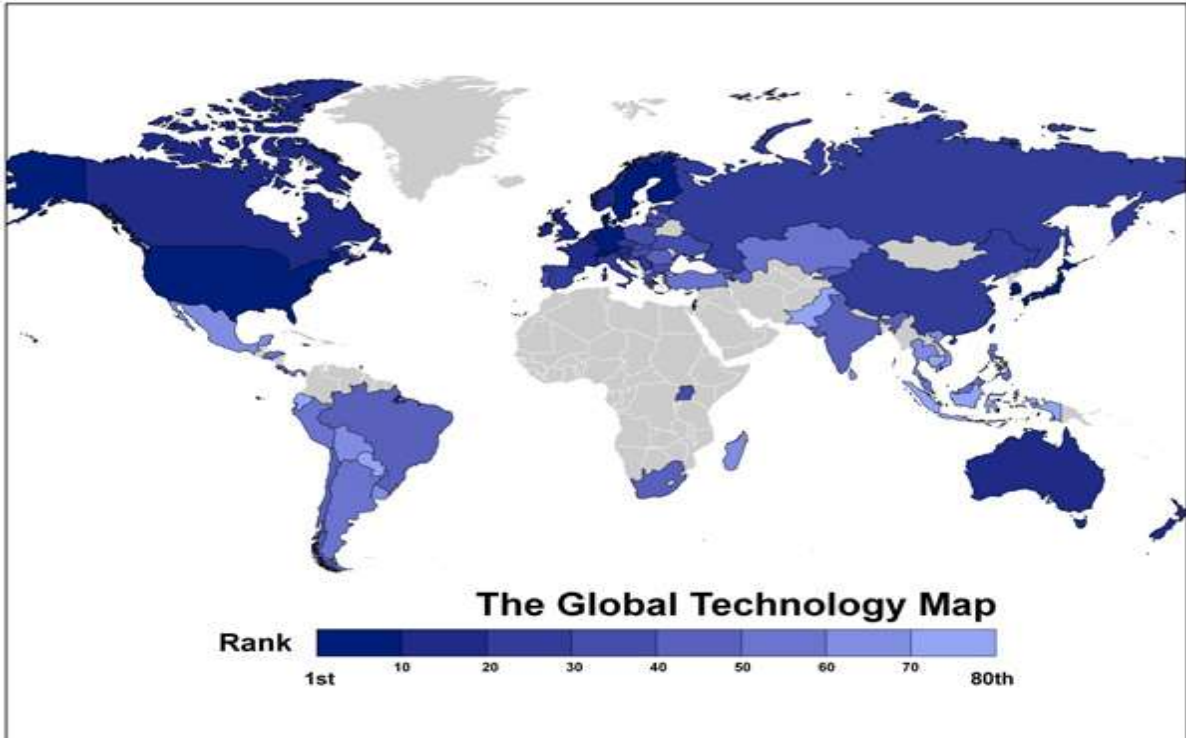
İkinci harita kişi başına düşen bilim ve mühendislik araştırmacılarının sayısını göstermektedir.

Üçüncü harita kişi başına düşen patent sayısı ile ölçülen *yenilikleri* yansıtmaktadır.

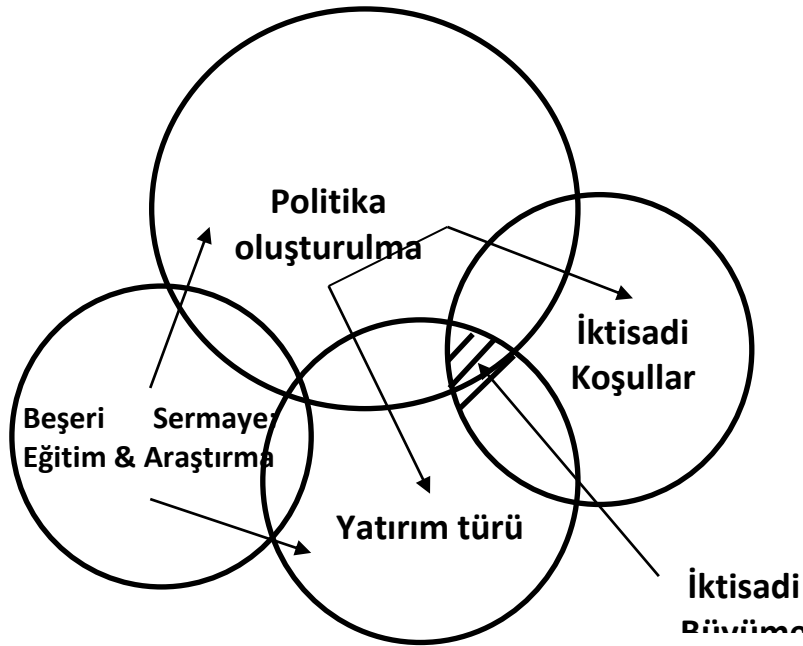
Bu üç ölçüte dayanarak oluşturulan Küresel Teknoloji İndeksi haritalaştırıldığında ise karşımıza aşağıdaki dördüncü harita çıkmaktadır.

Bu haritalara bakıldığında da Türkiye'nin Sachs'inkinden çok farklı bir yerde olmadığı görülecektir.

Bir başka ölçüte, *Küresel Rekabet İndeksi*'nde sunulan verilere başvurduğumuzda da benzer bir resimle karşılaştığımız görülecektir.^v Şunu söyleyebiliriz: Teknoloji üreten ülkeler günümüzün *Bilgi Toplumu*'na (BT) dayalı *Bilgi Ekonomisi* (BE) çağına geçmiş / geçmekte olan ülkelerdir ve bunlar *Küresel Rekabet İndeksi*'nde de “*kazananlar*” safında yer alanlardır. Türkiye bunların arasında değildir. Başka bir deyişle, Türkiye 21. Yüzyıl'ın “*kaybedenler*”i arasında yer almaya kararlıdır.

BE'ni bazıları “*Bilgiye-dayalı (Knowledge-based) Ekonomi*” ya da hatta “*Bilgi-güdümlü (Knowledge-driven) Ekonomi*” olarak da betimlemektedirler. Doğrusu BE'ni yalnız bilgisayarları ve *Bilişim-ve-İletişim-Teknolojileri*'ni (BİT) değil, eğitim ve yenilik (innovation) sistemleri yanında iktisadi teşvikler ve yasal sistemi de içeren bir çerçevede ele alıp tanımlayabiliriz. Bu durumda da MT'yi başarılı bir politika aracı olarak kullanmanın yolunun, aracın kullanılacağı alanın çerçevesinin doğru ve açık biçimde çizilmesine bağlı olduğu düşüncesiyle şöyle bir etkileşimli şekil işimize yarayabilir. Dr. Dilay Çelebi ile 2013'deki bir ortak çalışmamızda^{vi} Joseph Berechman'dan^{vii} uyarladığımız aşağıdaki şekil iktisadi büyümeyi sağlayacak değişkenlerin neler olduğunu formüle etmemizin yolunu bize gösterebilir. Bu şekilde iktisadi büyümenin iki önemli parametresini, politika ve yatırım ayaklarını doğru formüle edip etkili uygulamada beşeri sermayenin eğitim ve araştırma yoluyla nasıl bir konumda olduğunu görebiliyoruz.

Etkileşimli (Interactive) bir çerçevede İktisadi Büyümenin parametreleri

Araştırma her ülke için o ülkenin geleneksel kurumsal yapısı tarafından belirlenen bir etkinlik biçimidir. O kurumsal yapının içinde üniversiteler, kamu ve sanayi-ticaret kesimi etkileşimli biçimde yer alır ve uygulamanın başarısını belirlerler. Eğitim parametresi de bu çerçevede bir yandan araştırmanın düzey ve başarısını etkiler beri yandan da etkilenir.

İşte ulaştırma ve lojistik etkinliklerinin başarısı eninde sonunda eğitimin düzeyine gelip dayanır.

Türkiye Özelinde Bilim ve Teknolojinin yeri ve yapılabilecekler

Günümüz Türkiye'sinde yukarıda değinilen hususlar doğrultusunda bir durum değerlendirmesi yapıldığında görülen nedir?

Yüksek öğretime gelmeden önce Orta öğretimde (karşılaştırmalı olarak) Türkiye'nin durumuna bakalım.

PISA (Programme for International Student Assessment) verilerine göre Matematik, Okuma ve Fen (science)'de OECD ortalaması

Matematik için	494
Okuma için	496
Fen için	501

Türkiye'yi seçilmiş bazı ülkelerle karşılaştıralım.^{viii}

	Matematik	Okuma	Fen
Shanghai (Çin)	613	570	580
Kore	554	536	538
Almanya	514	508	524
ABD	481	498	497
İsrail	466	486	470
Türkiye	448	475	463

Türkiye ayrıca 2009'dan 2012'ye matematikte 43.sıradan 44'e, okumada 41. sıradan 42'ye ve fende de 42.sıradan 43'e gerilemiştir. Bunun nedenlerine bu yazı konunun ayrıntılı bir incelemesi olmadığı için girmiyorum. Ama yine de Charles Darwin'in bir allegory'sini anmadan geçemeyeceğim:

“Bilim ve sanat bir kuşun iki kanadı gibidir. Bu iki kanadı kullanan toplumlar uçar ve özgür olurlar. Uçamayanlar ise tavuk olur.

Tavuk toplum, önüne atılan bir avuç yemi gagalarırken, arkadan yumurtalarının alındığının farkında bile olmaz.”

Kendisinden ideolojisi yüzünden hoşlanmadığım bir kişilik olsa da Winston Churchill’in 13 Mayıs 1940’da savaşın kendileri açısından en umutsuz bir anında İngiliz halkına “*Size kan, zahmet, ter ve gözyaşı sözü veriyorum*” sözleriyle duyurduğu politika stratejisinin savaşın kazanılmasında payı olduğunu düşünürüm. Yine aynı Churchill’in “*Demokrasilerde halk tüm yanlışları denedikten sonra doğru olanı bulur*” ve Abraham Lincoln’ın “*halkın tamamını bir süre için aldatabilirsiniz; halkın bir kısmını sonsuza kadar aldatabilirsiniz; ama halkın tamamını sonsuza kadar aldatamazsınız*” sözlerine bakarak şunu Türkiye’nin hiç değilse bir kısım politikacılarından^{ix} isteme hakkına sahip olduğumu düşünüyorum – bir vatandaş ve CHP’nin bir resmi üyesi olarak:

Halka doğruları söyleyin – toplumunuzun bir tavuk toplum olduğunu düşünseniz bile. Halka yapamayacağınız sözleri vermeyin. Politikalarının temelinde yalan ve ahlaksızlık bulunan politikacıların yaptığını yapmaya kalkarsanız topluma o yalancı, ahlaksız ve düzeysiz politikacılardan daha çok zarar vermiş olursunuz. Çünkü uzun vadede halk doğruyu ve doğru söyleyeni bulacaktır. Eğer herkes yalan söylerse, bu, toplumun boşlukta kalması anlamına gelecektir ki böyle bir toplum için son acıklı olacaktır.

“*Bu projeyi bizden çaldılar*” diyenleri ise hiç ciddiye almıyorum: bunlar “*komşularımızla sıfır sorun*” gibi bir noktadan yola çıkıp *sorun ençoklaması* (maximisation’u) yapanlardır. 7.Yüzyıl’a takılıp kalmış kafalarla 21.Yüzyıl’a bakmaya kalkışmak kadar trajedi-komik bir durum olamaz. Ben CHP’nin bu çözümlenmeyi hem ahlaksal düzeyde hem de bilimsel düzeyde yapabilecek kadroları olduğunu bildiğim için umutsuz değilim. Bir örnekle bitireyim:

Dr. Dilay Çelebi ile ulaştırma ve lojistik kesimlerine yapılacak eğitim ve araştırma yatırımlarının *yaygın etkilerini (spillover effects)* incelemeyi sürdürüyoruz^x. Bu konudaki ana izleğin (yaygın etkiler) bu alanda Türkiye’de sayısı çok az olan çalışmalardan biri olarak da CHP’nin beyin takımını oluşturanlar tarafından ele alınmış olduğunu da biliyoruz.^{xi} Bu yazıyı da daha çok konuyu bilen insanlar tarafından anlaşılacağı ve ciddiye alınacağı umut ve düşüncesiyle yazdım. Umarım yanılmıyordur.

NOT: Bu yazı 7 Haziran 2015 Milletvekili Genel Seçimleri’nden önce kaleme alınmış, ama bilinçli olarak oy verme süresinin bitmesinden sonraya bırakılmıştır.

ⁱ Bkz. Aykut Göker: Politik Bilim-*21.Yüzyıl için ‘Ulaştırma-Lojistik Ağları ve Planlama’*. Cumhuriyet Bilim Teknoloji. 29 Mayıs 2015. Sayı 1471, s.8.

ⁱⁱ Lojistikçiler buna ‘*Tedarik Zinciri*’ diyorlar; ben katılmıyor, *arz zinciri* (supply chain) diyorum

ⁱⁱⁱ **MEDA TEN-T. Towards an integrated multimodal network in Mediterranean** - <http://medatent.nestear.net> - MEDA TEN-T AB Komisyonu’nun INCO MED Programı çerçevesinde 1-3-2003 ile 31-5-2005 arasındaki 27 aylık dönemde üzerinde çalışılıp tamamlanmış bir projedir. Hedefleri, Koridor çalışması, Metodolojik çıktıları, Politika Önerileri ve Katma Değeri’nin anlatımı ile bu proje *Merkez Türkiye* gibi iddialı bir projenin başvuru listesinde ilk sırada yer alabilecek değerinde bir kaynak.

^{iv} “*A new map of the world*”. The Economist June 22nd 2000

^v *The Global Competitiveness Report*. 2012-2013. World Economic Forum.

^{vi} Dilay Çelebi & Yücel Candemir (2013), *On the Effects of Developing an Educational and Research Base in Transport & Logistics in Developing Economies*”. 13. Dünya Ulaştırma Araştırma Konferansı’nda (World Conference on Transport Research, WCTR) sunulmuş ortak bildiri, 15 – 18 Temmuz, Rio de Janeiro.

^{vii} Berechman, Joseph (2001): *Transport Investment and Economic Development: Is there a link?* Transport and Economic Development. RT on Transport Economics. ECMT. Paris. RT 119.

^{viii} Bkz. PISA 2012 Results

^{ix} Hiçbir yararı olmayacağını bildiğim için bazılarından bunu istemeye gerek görmüyorum.

^x Bkz. Çelebi & Candemir, agy. s.17

^{xi} Seda Köymen & Selin Sayek (2010), *The Role of Human Capital In Productivity Spillovers from FDI: An Empirical Analysis on Turkish Manufacturing Firms*. Bilkent Univ., Discussion Papers.